Utvärdering av skolan

11.12.2003

Utvärdering har alltid varit en väsentlig del av skolan. I lärarens etiska principer konstateras att läraren utvecklar sitt arbete och utvärderar sin egen verksamhet.
Som självständig yrkesmänniska ansvarar läraren för sitt arbete och för att utveckla sin yrkeskompetens. Utvärderingen är fortgående och sker på många sätt och på många plan. Med hjälp av utvärdering försöker man så väl som möjligt få en uppfattning om den rådande situationen och om den utveckling som skett med de uppställda målen som utgångspunkt. Utvärdering är alltid situationsbunden, begränsad och präglad av vissa villkor. Utvärdering är inget självändamål, utan syftet är att utvecklas i riktning mot de uppställda målen eller mot dem som är under arbete. Det centrala beträffande nyttan av utvärdering är hur resultaten behandlas och tillämpas i skolsamfundet. Resurser måste garanteras för man skall kunna förverkliga de förändringar som utvärderingen visar att är viktiga. I skolan bedöms eleverna och deras prestationer och man har strävat efter att utveckla bedömningen så att den är fungerande, rättvis och human. Också skolan i sig utvärderas av samhället, myndigheter, massmedier och av föräldrar.

I detta ställningstagande behandlas inte elevbedömningen, utan i fokus är den utvärdering som gäller skolan och undervisningen.

Utvärdering är samarbete

Utvärderingen har ökat i skolorna. Beslutsfattande och planering förutsätter i allt högre grad utvärdering som baserar sig på korrekta och tidsenliga uppgifter. Det pågår också ständiga diskussioner om utvärdering beträffande behov, kvalitet och syfte.
Man har uttryckt oro över att konkurrensen med krav på effektivitet och nyttotänkande, smyger sig in i skolorna med utvärdering som täckmantel. Detta ger upphov till att undervisningen begränsas och styrs av marknadsvillkoren samt till en tillspetsad jämförelse utan att det skapas förutsättningar för att förverkliga nya möjligheter.
Diskussioner har även förts om hur förtroendet kan bibehållas när man får känsliga uppgifter. Det har påståtts att då man jämför skolor med hjälp av utvärdering blir en del

skolor lätt stämplade som bra och andra som dåliga på väldigt endimensionella grunder utan att man beaktat speciella förhållanden och bakgrundsfaktorer. På det här sättet styrs allmänhetens uppfattningar och åsikter.

En väl utförd och förnuftigt inriktad utvärdering i kombination med en öppen och förtroendefull verksamhetskultur är ett nyttigt hjälpmedel vid utvecklandet av skolorna. Utvärdering borde inte ses som en separat utomstående kontroll, utan som ett instrument för samarbete. Det är viktigt att lärare, föräldrar och elever på ett ändamålsenligt sätt har möjlighet att delta både när utvärderingen planeras och när resultaten av den begrundas. Utvärdering är också ett hjälpmedel i samarbetet mellan skola och administration, både på det kommunala och på det riksomfattande planet.

Det är bra att det i offentligheten finns korrekt och mångsidig information att få om de utvärderingar som har gjorts. Presentationen borde vara begriplig och också vara förankrad i verkligheten. Skolornas mångskiftande uppgifter och verksamhetsmiljöer samt den kulturella mångfalden förutsätter att både de spänningar och motsatta synsätt som finns samt utvärderingar av dessa presenteras. Man skall undvika att presentera utvärderingar som definitiva och allenarådande sanningar. Även i bästa fall är de delperspektiv och alltid beroende av antaganden och egna förhandsinställningar.

Utvärdering förutsätter förtroende

Utvärdering är i allmänhet inte sårande, ifall det i skolorna råder en tolerant och människonära kultur där olikheter blir uppskattade. Då kan man värdesätta människornas insatser för gemenskapen och för arbetet, samt undvika en sådan konkurrens som får en del människor att känna att de har förlorat respekten för sig själv och sina möjligheter att utvecklas.

Om utvärderingen gäller frågor som är personliga, intima eller sårande för enskilda personer eller för vissa grupper, måste den skötas konfidentiellt. Samma principer som är allmänt godtagbara inom exempelvis arbetshandledning eller terapi skall då tillämpas. De personer som är med i utvärderingen har rätt att få veta utvärderingens syfte och mål. Om

uppgifterna har insamlats med löfte om diskretion, måste man försäkra sig om att det givna löftet också håller i den betydelse och omfattning som man har avtalat om.

Det centrala är att utvärderingen hänför sig till sådana väsentliga frågor som man i skolsamfundet anser vara viktiga och som kan undersökas tillräckligt entydigt. Den gemenskap som skall utvärderas bör få vara med om planeringen och utvärderingen bör kunna motiveras med att det finns ett behov av att kartlägga situationen i skolan och utveckla den. I annat fall finns det risk för att utvärderingen enbart uppfattas som extern kontroll vilket leder till att misstroendet ökar.

Syftet med utvärdering är ofta att ändra på ett rådande förhållande. Utvärdering har således en styrande funktion. Därför är det viktigt att samfundet deltar i processen och att det satsas på diskussion om resultaten och på en fortsatt process. Detta förutsätter i sin tur att man måste försäkra sig om tillräckliga resurser.

Utvärderingen bör vara i detalj motiverad och klart avgränsad samt metoderna beprövade och offentliga. Oskäliga generaliseringar och kränkning av någons privatliv måste undvikas. Man bör i förväg begrunda faktorer som kan orsaka en snedvridning eller uppenbara missuppfattningar beträffande exempelvis kön, religion, nationalitet, socialgrupp eller ras.

Slå vakt om frihet och kritiskhet

Det är viktigt att man i skolorna slår vakt om både lärarnas och elevernas andliga frihet. Människovärde, sanningsenlighet, rättvisa och frihet är grundvärderingar i lärarnas etiska principer. Utvärderingen bör möjliggöra och främja att dessa centrala värderingar förverkligas i skolan. Uppfattningen om utvärdering är alltför snäv, om den enbart avser samhällets rätt att styra skolväsendet enligt egna intressen. Skolan är ett samfund som förnyar samhället och som för en kritisk diskussion med samhället. Skolan betjänar även sin omgivning genom att vara annorlunda, fördomsfri och kritisk. Det vore inte heller i samhällets intresse att styra bort skolorna från uppgiften som kritiker.

Som professionella yrkesutövare utvärderar och utvecklar lärarna själva sitt arbete. Att lära sig, att kunna och att ha förmåga att klara av saker, är också egenskaper för en fungerande självvärdering. Därför borde utvärdering framför allt uppfattas som en utvärderingsprocess för det skolsamfund som lärarna och eleverna bildar. Processen skall ha förankring i etik, gemenskap och gemensamma levnadsregler. Även när utvärderingen sker på uppdrag av någon utomstående part, bör den tjäna skolans egen kreativa självvärderingsprocess och vara till nytta för alla medlemmar i skolan och skolsamfundet.